

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

А. БЕЛИЋ

УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

Г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у Љубљани, К. ЊИЧА, проф. Унив. у Кракову, Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у Београду, М. РЕШЕТАРА, проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Скопљу, ФР. ИЛЕШИЋА, проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани, и Х. БАРИЋА, проф. Унив. у Београду.

КЊИГА II.

БЕОГРАД. 1921.

Требник београдске Народне библиотеке¹⁾

бр. 305 (488).

(Белешке о палеографији и језику.)

Б. Сугласници.

18. Задњенепчано г и к обично стоје са самогласником *ы*; ма да су случајеви са самогласником предњег реда и врло ретки, ипак, узимајући у обзир правилну употребу *хы* и савремене прилепске групе *кѣ*, *ѣи* (али *жи!*; в. Мирчева, ор. cit. стр. 11—12), морамо и у овим малобројним случајевима видети утицај живог изговора, који, вероватно, још не сведочи о потпуном прелазу задњенепчане артикулације к и г у средњенепчану.

Примери: *ѹдѹбно* | *гыбеныѣ* — 42, *слѹгы* — 45 п., *благымы* (instr. plur.) — 97 п., *блгыхъ* (gen. pl.) — 119 п., *мѣдѹгы* (acc. pl.) — 97 п., 101, *брагы* (acc. plur.) — 108, 121 и т. д.; то исто и у позајмљеним речима: *сѣргына* (acc.) — 50 п., *гѣвргыне* (voc.) — 102 п.; али: *прѣмногнѣи* (instr. pl.) — 20 п., и *всѣмогн* (part.) — 39. — *Погъданкы* (acc. pl.) — 12 п., *нноплеменыкы* (acc. pl.) — 35 п., *мѹчениныкы* (sic) (acc. pl.) — 47 п., *прѣрокы* (acc. pl.) — 50 п., *ѡ рѹкы* — 101, 101 п., *рѹкы* (acc. pl.) — 122, *сѣ чѣкы* — 23 п., *горькы* (nom. sing. masc.) — 20 п., *тѣшькы* (acc. pl. masc.) — 68 п., *горькыѣ* (acc. pl.) — 29, 67., *сладькыѣ* (acc. pl.) — 67, *горькы* (gen. s. fem.) — 112, *бѣлнкыѣ* (instr. s. masc.) — 93 п., *бѣлнкыхъ* (gen. pl.) — 21 п., *пакы* — 23, 110, *ѣакы* — 39 п. (два пут), *сѣ чѣкы* — 23 п. и т. д. и т. д.; *кыпарнѣ* — 19, *скыныѣ* (acc. s.) — 23 п., *по прѣкымыѣ* — 29 п., *бѣ кыѣ* — 102 п., *ѡ | капдаѹкыѣ* — 103, *ѡ да|маскы* — 103, *ныкыѣ* (voc.) — 103, *кыѣѣ* (instr. s.) — 126 п.; али: *кнаѣѣѣ* — 106 п.; *кѣѣѣѣ |* — 11, *кнѣѣѣѣ* — 51, *акнѣѣѣѣ* (voc.) — 103 и *ѣѣѣѣѣѣ* (acc.) — 124; *прѣмногнѣи* (instr. pl.) — 20 п.; *дѹхы* (acc. pl.) — 6 п., *грѣхы* (acc. pl.) — 18 п., 20 п., 49, 62 п., 68 п., 97 п., *дѹхы* (instr. pl.) — 43 п., *вѣѣѣѣѣѣ* (acc. pl.) — 26 и т. д.

19. Предњенепчани сугласници ж, ч, ш, џ и џ, који су били у прасловенском само палатални, стоје у нашем споменику са нејотованим

¹⁾ Први део ове расправе изашао је у Јужн. фил. I, стр. 72—91.
ЈУЖНОСЛОВЈАНСКИ ФИЛОЛОГ.

самогласницима задњег реда, што показује да су постали тврди. Изузетак чини ч уз које се доследно пише њ, али не ња, што може бити објашњено или преношењем обележавања из оригинала или нарочитим карактером гласа *и* (*у*) после *ѣ*. Примери: *оужасоѡ се* — 110 п., *свежате се* — 105, *лежоуѡѡ* — 45 п.; двапут у речи, *жю лнцами* — 106 (после *ж* имамо њ, али треба приметити да је између њ и л преписивач оставио празно место за два слова, зато што није разумео обележавање оригинала *жюжелнцами* (instr. pl.), исп. *жюжелнци* — 107 п.; *бѣнчатн* — 43; *показавшоумоу* (dat. s. masc.) — 4 п., *създавшоумоу* (dat. s. masc.) — 6, *дшамь* (dat. pl.) — 28 п., *вкоушаюшнмь* — 29, *бывшаго* (gen. sing.) — 45; п. *бѣмъшанце* — 45 п., *свещаню* — 53, *хошоу* — 53 п., *мьздонѣмца* (acc. sing.) — 39 п., *ѡ оца* — 20 п., *бцоу* (gen. s.) — 30 п., *к ѡцоу* — 99 п., *блуданыцоу* (acc. sing.) — 39 п. и т. д.; *чюдно* — 9, 120, *чюдна дѣла* — 11 п., *чюдась* — 11 п., *бращю* (voc.) — 68, 97 п., 100, 114, *прѣчюнагѣ* | — 101, *чюдны* (voc. s. masc.) — 115 п. и т. д.

Што се тиче *н*, оно се доследно пише иза свих ових сугласника, осем *ш*, после ког се, поред *н*, налази и *ы*: *ѡ дшъ вашѣ* — 9 п., *ѡ дшъ нашыхъ* — 64 п., *нмашы* (2 л. јед.) — 39, *нашихъ оумь* (gen. pl.) — 42, *дшы* (dat. s.) — 68.

20. Палаталност сугласника који су постали од прасловенских сугласника који им одговарају, а уз које је стајало *ј*, обично се бележи у споменицима разних редакција јотованњем самогласника за њим, или знаком *^* над сугласницима; одсуство једног и другог показује да је већ потпуно постао тврд тај сугласник у језику оригинала или у овом споменику. Примери за *р*: *мора* (gen. s.) — 4 п., *по мороу* — 119 п., *ѡра* (acc. s.) — 28, 46, *ѡра* (gen. s.) — 123 п., 127 п., *оузаранмь* (прилог) — 128, *оузаранѣ* (3 л. јед.) — 25 п., *лазарѣ* (acc.) — 102, *мнтарѣ* (acc. s.) — 38 п., *валтарѣ* (gen. s.) — 38, *валтароу* (dat. s.) — 49, *разарантсе* (3 л. јед.) — 24 п., *створоу* — 52. Примери за *н*: *стѣноу* (acc. s.) — 20 п., 28, 28 п., *бѣшноу* (acc. s. fem.) — 9 п., *оутрѣноуѣтъ* (3 л. јед.) — 118, 118 п. Да је *н* постало тврдо у именици *ннѣ* и у заменици *3 л.* показује употреба *ы* иза *н* (упоредо са *н*): *плѣдь ныбѣны* — 108, *ѡ ныхъ* — 5, 68, *вь ныхъ* — 5, 42, 53 п. (два пут), 66, 67 п., *с ным же* — 39, 97 п., *о ныхъ* — 44, *шнымь* — 45. Случајеви да је *р* и *н* постало тврдо у споменицима средњебугарским — обична је појава (види Обзоръ П. А.

Каквом је гласу живог језика одговарала ова група, тешко је рећи позитивно; али у горњим примерима није тешко видети *k* или *t'* македонских говора (међу њима и прилепског говора); исп. данашње прилепско: *сѣѣка* (Мирчевъ, *op. cit.* стр. 14).

23. Уместо прасловенског *zk* пред *ъ* и *і* из дифтонга налазимо *ст* и *сц*: на прѣстоѣ хероубнмѣ — 5, скерънѣ пѣстѣн — 9, о дрѣжанн людьсцѣмъ — 29 п., в себаѣтннѣстѣ вѣатѣ — 102 п.

24. У одељку о палеографији истакнуто је обележавање *ѣзю* (асс. *с.*) — 104 са *z* уместо праслов. африкате *dz'* (**zdza*), што одговара данашњем прилепском *idmsa* (Мирчевъ, *op. cit.*, стр. 13).

25. Прелаз *z* пред *l'* (из *lj*) и *n'* (из *nj*) у *ѣ* (утврђен споменицима ст.-словенског језика, види А. Leskien, *Handbuch*⁵, с. 63) и *з* у истим приликама у *ѣ*: *бжлюбленне|мѣ* (instr. *с.*) — 50, *бжлюбнѣ* — 53 п. (поред *бзлн|бнѣ*, *бзлнбѣ|лѣ* — 53 п.), *бжлнбѣ|мѣ* (1 л. мн.) — 4, *бжлн|бленѣ* (nom. *с. masc.*) — 27. (поред *бзлѣ|бленѣ* — 20), *бжлнбленѣ* (gen. *с. masc.*) — 34, 101, *бжлнбленнѣ* (gen. *с. masc.*) — 100 п., *сѣблѣжннѣтѣ* (3 л. јед.) — 51 п., *сѣблѣжннѣ се* (асс. *pl.*) — 112; *шннѣ* — 45 (поред *с ннѣ* — 39, 97 п.).

26. Поред обичних *бл*, *нл*, *мл*, *вл* место прасловенских *b*, *p*, *m*, *v* + *j* [на пр.: *застѣупленнѣ* (gen. *с.*) — 51; *бжлнбленнѣ* — 34, 101; на *землн* — 36, *землн* (асс. *с.*) — 6, на *лонѣ авраман . . . н ѣкобан* — 35 п.; на *землн* — 36; *блословленнѣ* — 28, *нѣлѣшѣ се* (gen. *с.*) — 30 п., *блленнѣ* — 41 п. и т. д.] налазимо ове случајеве изостављања *л* уз *ж* и *в*: тако *н|морѣскаѣ страна на какобннѣ хѣлн|нтѣ створѣшѣ* *нѣ*. *скерѣпѣ|вѣ* *во*. *блннѣ*. *н сѣ земнѣ корнтѣ* — 33; *ѣмрѣ|цѣннѣ* — 37 п., *ѣмрѣ|цѣнѣ* (прил.) — 97, *ѣн|цѣнѣ бѣ днѣвоѣ* — 127. Случајеви ове врсте у средњобугарским рукописима обична су појава (види Обзоръ П. А. Лаврова, стр. 96, 97); у данашњем прилепском говору изостављање *л* у таквим случајевима стална је појава (*зѣмѣа*, *сѣбѣа* и т. д.; види Мирчева, *op. cit.* стр. 10—11); *л* у *трѣпнтѣ* (3 л. јед.) — 51 п. — може бити објашњено утицајем 1 л. јед. и 3 л. мн.

27. Секундарно *д* налази се само између *з* и *р*, између *с* и *р* — *т* нема: *раздрѣшнтѣ* — 4 п., *раздрѣшнтѣ* — 39 п., *раздрѣшнѣ* — 12, *раздрѣшнѣ* — 34 п., *раздрѣшнѣ* (voc. *с.*) — 103 п.; *срѣменѣ* — 65 п., *не по*

У почетку речи поред обичног *е* налазимо и *є* (исп. то исто у ср.-бугарским споменицима, види Обзоръ Лаврова, стр. 116.): *еже* — 48 п., 119 п., 125 п., *ѣже* — 117 п., *ѣго* 112 п., *ѣси* — 119, *ѣда* — 119, *ѣре* — 123 п., 124; и у позајмљеним именима: *ѣлѣзѣць* — 1 п., *ѣлѣзѣти* — 46 п., *ѣлѣгненнѣ* (voc.) — 104, *ѣленѣ* (voc.) — 103, *ѣленѣ* (gen.) — 123 п., *ѣфеса* (gen.) — 103 п. У данашњем прилепском говору почетно *е*, изузевши само у речи *ѣт* (3 л. јед. помоћног глагола), не јотује се (види Мирчевъ, op. cit., стр. 3 и 9). Не у почетку речи, а после самогласника нема јотовања самогласника не само на крају реда, него и у средини и у почетку реда у овим случајевима:

а) пред *а*: *небытнѣ* | (gen. s.) — 11 п., *безаконнѣ* | (acc. pl.) — 61 п., *блѣгосуднѣ* | (gen. s.) — 116 п., *млѣнѣ* | (gen. s.) — 117, *црѣвѣ* | (gen. s.); *бѣжѣ* ѣвленнѣ (gen. s.) — 24 п., *млѣрѣ* | (gen. s.) — 22.

б) пред *є*: *просвѣщенѣ* | — 20 п., *безумльнованнѣ* | (instr. s.) — 22 п., *непрѣходимнѣ* — 23 п., *смѣреннѣ* | (acc. pl. masc.) — 31, *вѣстрѣстнѣ* | — 35, *вѣщѣненѣ* | — 43, *вѣжљубленнѣ* | (instr. s.) — 50, *тѣлеснѣ* | (gen. s. fem.) — 101 п., *суднѣ* | (voc.) — 102 п., *днѣ* | (gen. s. fem.) — 102 п., *пѣснѣ* | (acc. s. neut.) — 110, *прѣнѣ* | (part.) — 112, *словословнѣ* | — 119, *благодѣннѣ* | — 120 п., *покажѣннѣ* | (instr. s.) — 122 п., *вѣрѣнѣ* | — 123 п., *жѣтнѣ* | — 126; *своѣ* *кнѣзѣ* | (acc. pl.) — 28, *чѣстнѣ* | — 43 п., *своѣ* | (acc. pl. masc.) — 114, *тѣснѣ* | (acc. s. neut.) — 114, *тѣснѣ* | (gen. s. masc.) — 114 п., *тѣснѣ* | — 117 п.; *горькѣ* | (acc. pl. f.) — 29, *сладькѣ* | (acc. pl. f.) — 29, *прѣчѣстнѣ* — 43, *вѣвѣтованнѣ* — 115 п., *оружнѣ* — 116 п., *злѣ* | (gen. s. f.) — 117 п., *поклоѣненнѣ* — 120 п., *зачѣтнѣ* | (instr. s.) — 123, *внѣ* (nom. pl.) — 124, *зрѣвнѣ* — 127, *судачѣннѣ* — 125, *тѣснѣ* — 4 п., *дѣ* | (part.) — 33 п., *всакоѣ* | (gen. s. f.) — 12, 116 п., *стѣ* | (nom. s. n.) — 107, 114, 115, 119, *звѣцаѣ* | (part.) — 51, *каѣ* | (part.) — 115.

в) пред *а*: *всацьскаѣ* | (acc. pl. n.) — 40, *стѣ* | (voc. s.) — 113 п.

г) пред *ѣ*: *заканнѣ* — 104 п.

Таке примере налазимо и у средњобугарским споменицима (види Обзоръ П. А. Лаврова, стр. 118). Што се тиче прилепског говора, у њему се „не јотује *а* иза *а*, *е*, *ѣ*, *ѣ* и „*е* иза *а*, *ѣ*“, али после *и*, *е* јотује се (види Мирчевъ op. cit. стр. 9 и 10).

Ј (или *ѣ*) новог је порекла у речима из грчког језика: *на* | *коѣ* | (acc.) 101, *суднѣ* | (voc.) — 102 п., *нѣнѣ* | (dat.) — 125.

III. Морфологија.

34. Двојина се обично употребљава правилно: *роуць н ноуѣ* — 105 (пом.), 105 п. (асс.), *ноуѣ на шпетъ | н роуць свежанѣ* — 108 п., очн тѣон — 4.

О сею *рѣу бѣню* — 45 п. (говори се о млади и младожењи) *спѣале | н стѣале* свога мочучника *се|рѣгана н ва|кѣха* — 50 п., нма (dat.) — 43 п. (такође о младенцима), *бескѣрно ложе нею сѣхраны* — 48 (такође), *стаета. хоте|ща се вѣнчати* — 43, *всѣхъ во ѡчи на те оуповаета* — 63, *свежоу оу понасъ стѣго безъмь|заныка. н стаго павла. н |рѣста на|ѣта оузъмѣта* *кѣ|че желѣзныю. н ножъ н за|безоунта немюу. роуць н ноуѣ* — 105 п.

Али има већ и оваквих нарушавања двојине:

дажъ нмѣ лювнтн другъ другога — 50 п., *въ коубѣ (sic) да бѣдете* — 44, *ты нѣна | ба|ко. рабе тѣ тѣон сна. раже | нзколи сподроужитн се* нма *въ|мѣроу. въ каннон мнѣлы. сѣ|храны* — 48, *ты блѣн. рабе тѣ тѣон* — 42, *сѣвѣкоупн н сѣвѣанн ра|бе тѣ тѣон въ мнрѣ въ н|аннон мысан* — 43.

Сви ови цитати узети су из молитава које се употребљавају при венчању, и према томе у њима се говори о младожењи и о млади (исп. горе наведене цитате из истих молитава у којима се правилно употребљава двојина). Потребно је приметити да су скоро сви случајеви нарушавања двојине именице уз које стоји постпозитивни члан (други случајеви постпозитивног члана били су наведени у § 7.)

35. *Особине именичке промене.* Пре свега истичемо случајеве губљења и мешања облика дефлекције: *моужь сконмь тѣло да не бладе* — 44, *нан слоко нан дѣломь* — 121 п., *окоу|сн. внно быбѣшаго ѿ коды* (Јев. од Јована, брак у Кани; исп. у Мар. Јев.: *вѣкоу|сн. . . внна. . .*) — 45 п., *ѿ вѣхен* — 1; *ѿ пастырн* — 1; *сего радн на |второуоу страпоу. вншныхъ стоу|хы прѣходанѣ* — 23. *Вншныхъ стоу|хы. тварн внаѣ|бше* — 22 п., *гла млнтѣы вашнхъ* — 62, *ѿ оузы непрн|язныхъ* — 99 п. *дажъ | намѣ ѿбѣгноутн проче на|стоѣщаго днѣ. ѿ пѣстрыхъ кызны* — 115 п. У примеру: *нхѣлещнмь (dat. pl.) ѿ тѣлѣхъ* (35 п.) имамо доста обичан за XIV в. у црквеним споменицима случај употребе loc. место gen. (види Обзоръ П. А. Лаврова, стр. 181). Од других особина у именичкој промени треба истаћи: а) наставак gen. s. основе женског рода

на -е, резултат аналогije старих основа на -ја код којих је изгубљена палаталност сугласника: въ | ѡны... царнице елене — 123 п. (запис); б) наставак dat. pl. код о основа ома: въ бѣкы | бѣкома — 12 п.; в) наставак ове у ном. и voc. pl. именица мушког рода са основама на -о, обичан у млађим средњобугарским рукописима (види Обзоръ Лаврова, стр. 146—148):

попоке (voc.) — 123 п.

болоче (ном.) — 106.

г) наставак -нје у ном. pl. именица на -тель: оучителнје — 51.
д) наставак -обы у облику асс. pl.: ддробы — 1; сличан случај овоме имамо у dat. pl.: домокомъ — 29.

Прелаз именица из промене основа на и (у) у основе на о потврђен је примером: сннѡу (dat. s.) — 47 п.

Асс. pl. у облику номинатива имамо у младенци снје — 3.

Лос. pl.: въ прѣвѣницехъ — 10, ѡ конехъ — 8, очевидно су резултат аналогije именица основа на ѝ.

Instr. pl.: ддрѣмн — 40, с наставком основа на -ѝ, нађен је већ у Синајском Требнику, види А. Leskien, Handbuch⁵, s. 84.

У промени консонантских основа налазимо:

а) прелаз именица *ime, *slovo, *tnlo, *dulo у промену основа на о; а *vrtme — у промену основа на ѝ у instr. pl.:

нменѡу (dat. s.) — 33.

слокомъ (instr. s.) — 97 п., 105.

тѣломъ (dat. pl.) — 28 п., 68 (исп. такав облик у Супр. рук. види код А. Leskien, Handbuch⁵, s. 73).

дѣлы (instr. pl.) — 97 п.;

брѣмоньмн (instr. pl.) — 11 п.

б) лос. s. именице *срѣкы с наставком и (ы):

въ црѣкѣы — 49.

въ стѣн црѣкы — 112 п. (исп. исти облик у Зогр. Јев., Мар. Јев., Син. Псалт; види Ibid. s. 76).

в) облик gen. s. именице *mati у значењу асс.:

ѡстабѣнтъ члѡ|бѣкъ ѡца н мѣре скѡю — 46 п.

сн|мешнокоу. мѣре — 124 (запис) (исп. исти појав у споменицима ст. словенског језика; види ibid. стр. 71).

г) instr. s. м̄трнѣю — 3, резултат је контаминације облика: матернѣю — дѣшнѣю.

д) асс. pl. ѡщере — 62 п.

е) nom. pl. дѣнѣ — (исп. исто у Мар. Ев.; види А. Leskien Handbuch⁵, s. 70).

36. *Придеви и прилози.* О облику nom. сложене придевске промене било је говора раније.

Gen. s. masc. има доследно наставак -аго.

У dat. s. masc. придева и глаголског радног придева поред обичног наставка -емоу, -омоу, налазимо и -оумоу: бѣоу истинноумоу — 25, прѣстоумоу — 33, създѣашоумоу — 6, побѣлашхоумоу — 6, исповѣда | ѣшоумоу — 39, съѣшоумоу — 66 п., поклоньшоумоу се — 99.

Instr. s. fem. придева поред обичног наставка -ою, -ѣю у овим примерима има и наставак -омь: ѡбладѣшнѣмь (dat. pl.) късмн | землѣмн . српьскомь | н поморьскомь н гръчкомь — 123 п. (запис).

Nom. pl. masc. гл. придева, сем обичног облика на -е, има и облик на -н, који се већ налази и у споменицима ст.-словенског језика (види А. Leskien, Handbuch⁵, s. 92), на пр. оумерьшн — 64 п. и т. д.; слож. облик овог падежа има наставак -ен: жнвоуцен — 19 п. Уопште одређени облици чешћи су него неодређени. Облик гл. придева сад. вр. акт. жнвоучн — 3. јавља се већ у споменицима ст.-словенског језика као жнвжн — Мар. Јев., Јован. 6. 57; Син. Пс. 90. 1, 112. 5; види А. Leskien, Handbuch⁵, s. 91). Преглед покушаја да се објасни овај облик види код С. М. Кульбакина, Др.-ц.-сл. языеъ, I, стр. 106.

Промена глаг. придева, уопште, држи се доста правилно, ма да нису ретки случајеви њена губљења, што се види у употреби прилога с наставком -ше (и у једном случају -цин) уз разне падеже именица и у поремећености која се огледа у неслагању придевских падежа са падежом именица уз које стоје.

послабы голоуба . . . соучьць маслннѣ нмоуше въ | оустѣхъ — 10. сподобн нѣю старость. съврѣшено до|выти чѣтемь срѣземь. творѣше заповѣды твоѣ — 48. Прослабнѣмь ѣднночелнаго сна твоѣго. гѣ на|шего Іс Хѣ. есакого недоуга | нсцѣлаше. Ѡ смьртн нзъ|бавлѣаещаго — 68. ты прнмн пока|таннѣ исповѣданыѣ. рау твоѣмоу семоу. прнпѣ|ше къ щедротамь твоимь

— 37 п. дажь | томоу блѣенне. іако же даьтєси праведѣномоу снмѣоноу. |
 приємши на роукоу. гѣ нашѣт — 40 п. н потекоше боуды. н поцн наводаныше |
 жнбоуци своє людн наснць — 28. заканныю те днзболе. бѣмъ жнбѣмъ.
 по казавшоумоу дрѣво жнвотноє. оучиннеше хероуемъ. пламеное оруужнѣ.
 непрѣстающе стрѣци. запрещень боуды — 4 п. Тебѣ се молнмо гн спснтелю
 на шемоу. блѣвшаго ѿ испльненннѣ коупѣлн. твою блтнню с младаенцьемъ
 — 41 п. млостнѣ боуды. на старнє н на юннє. н на младає соуци |
 сьце — 62 п.

37. Заменице.

Nom. plur. личне заменице 1 лица поред обичног вы (вн) има и облик внє — 123 п., внє — 124 (оба случаја у запису). Овај облик потврђен је само у млађим споменицима бугарског језика¹⁾, а познат је говорима: западнобугарским, македонским (исп. прилепско: *вѣе*, види Мирчевъ, *op. cit.* стр. 23) и говорима источне и јужне Србије.²⁾

Gen. s. masc. присвојне заменице нашъ двапут се налази с наставком -ега: нашега — 28, 123 п.

Наставак -нмъ у loc. s. m. и ср. рода од заменице нашъ, снн, кын може бити објашњен аналогнјом према loc. s. сложене придевске форме „мекнх“ основа:

Ѧ . . . црн нашнмъ — 8.

ш хсѣ ісѣ гѣ нашнмъ — 10.

ш холмѣнѣмъ црн нашнмъ стефанѣ — 62 (поред: Ѧ археппѣ нашемъ — 21; Ѧ археппѣ нашѣ — 42 п.).

на снмъ сѣт — 65 п. (поред: на рабѣ твоємъ сѣмъ — 97).

оу конмъ лнео мѣ — 108.

Ваља истаћи облик заменице тко — 104 п., који није познат прилепском говору.

38. Глагол.

Особине глаголских наставака огледају се:

1.) У отпадању крајњег -тъ у 3 л. једн. и мн. сад. времена у овим случајевима: боудѣ — 17 (двапут) [напоредо са боудѣтъ — 17 п. (двапут)], насенъ боудѣ кзыкь гоугнивнх — 17 п., да ны ѿ рабоути

¹⁾ Види Обзоръ П. А. Лаврова, стр. 170.

²⁾ А. Белић, Дијалекти источне и јужне Србије, Београд 1905, стр. 401.

СКОБОДАН — 26. ДНЬ НЗБАЕНТЬ, АЬ НА ЮРАНЫ ПРНШЫ НЪ ДА БОДНІ | РО ѠСЕТЫ
— 26 п. на глагѣ него | БАБЛЕННІЕ ТВОЕ ДА СНЫДЕ — 41 п.

СНЫДЕ — 126 п.

ЖЕНА СКОММЪ ТЪЛОМЪ ДА НЕ БАДАЕ — 44. АЩЕ КОТОРН БРА НМА ЖЕНОУ
НЕВЪРНОУ | Н ТОН БЛГОВОДАН ЖИТИ СЪ НЕЮ. | ДА НЕ УСТАБАЛАНТЬ ЕЮ. — 44 п.
ДА ТЕ НИКТО НЕ БИДАН — 106.

НАЕ — 106 п.

БЪ ДА ПРОСТИ — 124 (трипут; запис), ПНШЕ — 123 п.

ОУКРАУ (3 л. мн.) — 105 п.

Што се тиче прилепског говора, то у њему тако исто „отпада м...
по неки пут у 3 л. множ. садашњег времена, а у 3 л. јед. најчешће
остаје“ (Мирчевъ, *op. cit.* стр. 15—16).

2.) У наставку -мо у 1 л. мн. сад. вр. и аориста: БУХМО — 26 п.,
МНАН АЪМЕМО — 30, 62; БЪПНМЕМО — 31, 99 п.; ТВОРНМО — 34; РЦЪМО —
20; РЪЦЪМО — 62; ЗНАМЕМО — 63; ПРНМЕМО — 113; ПРОСНМО — 115;
БЪЗЪСНАМЕМО — 28 п., 48, 119; БЪЗЪСНАМО — 6 п., 12 п., 40; ПОКЛА|НИМЕМО
— 120; ПРНЗОВЕМО — 30 п.; ОУМЪМО — 121 п.; МОЛНМО (СЕ) — 9, 22,
41 п., 61 п., 62 п., 120, 120 п., 121, 121 п.; МОЛНО — 30; МОЛО — 2;
БЕАНЧАМЕМО — 128 п. Овај српски наставак налази се у средњобугарским
споменицима (Охридски апост., види Обзоръ П. А. Лаврова, стр. 198—199),
а од говора налази се у западној Бугарској; у прилепском говору
место њега налазимо -ме (Мирчевъ, *op. cit.* стр. 25—26).

3.) У неодређеном начину находимо -тъ у сложеном облику будућег
времена, образованог од глагола хошоу, који се често налази и у ср-
бугарским споменицима, нарочито у облику будућег времена (види Обзоръ
Лаврова, стр. 190): а како ще|те вие мене благословнть а н бась БЪ ТАКА.
ДА БА|СЛОВЕНТЬ — 123 п.—124.

Од глаголских образовања навешћемо ове облике:

1.) аорист образован непосредним додавањем наставака глаголској
основи (= корену): РЪСТА — 105 п.; НАШЕ (3 л. мн.) — 20;

2.) будуће време образовано помоћу глагола хѣтѣти у раније
наведеном примеру;

3.) сушин: БЪСТАБЪ РОУКОУ КРЪПЬКОУ | ПОСЛОУЖИТЬ ТЪБЪ — 68 п.;

4.) будуће свршено време образовано од прошастог глаг. придева на -ль и будућег времена од глагола быти, које има, у ствари, значење погодбеног начина: да на|ке боудоу. н сьгрѣшнль. а ен|е простѣте — 124 (запис). Што се тиче случаја: аще боудоу н сьгрѣшнль | бѣше — даље је у запису избрисано, те није јасно да ли треба „бѣше“ довести у везу са претходним обликом; ако треба, ми бисмо тада имали облик plusquamperfecti у вези са боудоу у смислу погодбеног начина.

39. Од синтактичких особина овог споменика треба истаћи:

1.) употребу предмета у loc. без предлога уз глаголе са префиксом прн: прнкасаюсе горахъ — 6, прнмѣшам | се. стѣмъ тѣонмъ доуѣсѣ — 38; у два случаја преписивач је незгодно изменио ову, очевидно, за њега већ неразумљиву конструкцију, додавши локативу предлог въ: Днѣ прчѣ въ бесмѣртнѣ || врьсѣ прнкасаѣтсе — 26 п., 27; аланы (dat. s.) прчн въ врьсѣ прнкаса|юши се — 27;

2.) слободну употребу асс. повратне заменице уз глаголе: та се бѣса не бон — 110 п., 111.

Лексички материал.¹⁾

иснень, прид.: иснень боуде кздыкъ гоугныенх', 17 п.

безъмьльнобанне, им. ср. р.: безъмьльнобаннемъ — instr. s. 22 п.

божьць пом. s. masc. (?) прн'кодеще все поядн. кож'це. | н мншн н жоужеланцн. ѣ | проугы — 108.

глобазнтн, глаг.: аще н мон | жнвоть кто прѣбавнтъ н про'стреть него на просторѣ. да | се оучннтъ жю лнцамнн | н да нае къ своен мтнцн. а|ще снѣ н на червѣтѣ да се оучннтъ. жю лнцамн. н да | наетъ къ своен мтнцн. н оу | стоупѣ аще ѣ. анмнмь прахомъ. да наетъ къ своен мтнцн. аще ѣ н оу грѣнцн. да глобазнтъ. н да наетъ къ скон мтнцн. — 106 п.

грѣантн, глаг.: любовь не | ѡплазочѣ. не грѣдытъ (исп. Материалы для словаря Срезневскаго s. v. оплазовати).

абоноуѣстнь — прид.: наѣше стѣ нѣнѣ. | оу стѣоу гороу съ стѣоу пѣ'лькою. абыноуѣстноюу. | да посѣчетъ дрѣво въ клепаало.

¹⁾ Овде су наведене само најважније речи.

дѣна?: $\bar{M}$ $\bar{w}$ аноу члѣоу — 113. Влѣко гн̄ іс̄ х̄е помнлоуи въпннѣ-
шаго. сено дѣноу іаже нмать нокоть. р̄. н̄. — 113.

ега — свеза: $\bar{M}$ на трапезъ: | ега е много | тръпезъ. тога се вн̄ по-
ставӣ — 67 п., нега тн̄ оукрѣӯ | що лнко — 105 п.

ере — свеза: чтѣте. | а не кльнѣте. ере брение | пнше а не ст̄и дх̄ь
— 123 об. (запис). — ере аще боудоу н сьгрѣшнлѣ бѣше (даже је непшто
истругано) — 124 (запис).

жнтобавъць — им. м. р. frumentum alliciens (Миклошић): $\bar{M}$ $\bar{w}$
жнтобавца. — 106.

жоужелнца — им. ж. р. *κάνθαρος scagarbaeus* (Миклошић): в. вожъць
и глобазнтн.

какобнна — им. ж. р.: тако н | морьскаѣ страна на какобннѣоу хѣа-
лнтсе — 23.

мтнца — им. ж. р.: іако н пѣсь|къ морьскы. н рокъ (?) не нхѣде $\bar{w}$
своѣ мтнце. тако н мо|н жнвоть. да не $\bar{w}$ хѣднть | $\bar{w}$ своѣ мтнцоу — 106.
исп. глобазнтн.

оплазобати — глагол *περπερέυεσθαι* (Срезневскій): грѣлнтн.

пелька — им. ж. р.: в. аѣноустьнѣ.

проскоудьнѣ — прид. perniciosus (Миклошић): проскоуднѣ|н грѣш-
ннцн (dat. s.).

прѣннеи|дѣннне — им. ср. р.: прнзрн на прѣннеи|дѣннне. прѣсвѣтанх̄ь
врѣх̄о|бных̄ь танны̄ словес̄ь — 22 п.

стежерь — им. м. р. cardo (Микл.): іако н коло невѣсноѣ. | іако н
болобе школо стежера. іако н коло бо|дѣннчно. тако да се вртнть тать
— 106.

така — прил.: н бась бѣ така. да бл̄а|словнть — 123 п.

теарьннкъ — им. м. р. синоним „житовабцу“?: аще н въ паннцоу
кнѣднть се да | не наснтеть се теарьннцн — 106 п. — да се помо|дншн
стѣмоу грнгорнѣ де (sic) свеже злотворьннка. нже | моѣ жнто оудрѣжнть
.г̄. лѣ. нлн .г̄. мѣ. нлн .г̄. | днѣ. да боудѣ іако н ѡнѣ. зль члѣкъ.
нже не нмать | нн роукоу нн ногоу нн шч̄н | нн оуста. тако да боудеть |
мон теарьннкъ — 107.

тога — прил. види ега.

оуспоуѣ — прил. натраг, назад — 110 п.

оурьцати се — глаг.: не оурьцансе | ни оужасансе — 111.

черѣнь — им. м. р. *τρίπους* (Мика.) види глобазѣтн.

чрѣнь — им. м. р.: оуѣмн колоу н ножь: оу чрѣнь | чрѣнь. н станн на празѣ — 109 п.

хараксало — им. ср. р.: Ђ да про'стн . . . ко'бача ранка кон ми скоба шнальце. н хараксало.

Ваља приметити да се међу малочас наведеним речима налазе: ега, тога и така (последња у запису). Ове речи и данас постоје у бугарском језику, македонским говорима (исп. прилепско: *така, тогај, каде* Мирчевѣ, ор. cit. стр. 31) и говорима источне и јужне Србије. Тако исто је заједнички македонским и наведеним српским говорима облик пош. pl. заменице кне (који се налази двапут у запису). С друге стране, у запису налазимо србизме као *ере*, облик instr. s. придева ж. р. на -омь, а у тексту dat. pl. кькома. Упоређујући све ове податке и узимајући у обзир гласовне особине споменика, као оу и е место прасловенског *α* и *ε*, у преписивачу морамо видети свакојако Србина, чији језик припада групи говора који имају морфолошке и речничке особине у извесној мери заједничке с бугарским и македонским говорима.

За ближе одређивање језика преписивачева према извесној језичкој групи, наш споменик, узет сам за себе, не даје довољно података. Може бити да ће испитивање споменика српске редакције, писаних на територији Северне Македоније, и добивен таквим путем материјал дати могућност за тачније решење питања о говору њихових преписивача (међу њима и нашег сп.). Тада ће се, без сваке сумње, и многе појаве које смо ми истагли као црте које се налазе и у средњобугарским рукописима морати уврстити у ред особина преписивачевих.

Београд, 26. V. 1912 г.

М. Г. Долопко.